

частиною бойових порядків, підтримують піхоту, руйнують укріплення, створюють прориви в обороні противника.

Розвиток вогнепальної зброї в Іспанії мав глибокий вплив на військову справу. По-перше, змінилася структура війська: зменшилася роль лицарства, зросло значення піхоти, стрільців, артилеристів. По-друге, змінилася тактика: масований вогонь, маневреність, комбіновані формації стали основою бойових дій. По-третє, зросли вимоги до навчання, дисципліни, логістики.

Іспанська армія стала еталоном для інших держав. Франція, Священна Римська імперія, Англія та інші європейські сили почали переймати іспанський досвід, адаптуючи терцію до власних потреб. Вогнепальна зброя стала не просто інструментом ведення війни, а визначальним чинником військової переваги. Іспанія, завдяки своїм технологічним і організаційним досягненням, утвердилася як провідна військова держава XVI ст.

Анастасія Музика (Тернопіль)

КАРДИНАЛ РІШИЛЬЄ ТА ТРАНСФОРМАЦІЯ ВІДНОСИН МІЖ ФРАНЦІЄЮ І ВАТИКАНОМ У КОНТЕКСТІ ГАЛЛІКАНСЬКОЇ ПОЛІТИКИ

Проблема співвідношення духовної і світської влади у першій половині XVII ст. набуває визначального характеру в європейських міжнародних відносинах. У цей період Франція виступає державою, яка намагається поєднати традиційну вірність Католицькій Церкві з утвердженням власної політичної та церковної самостійності. Центральною фігурою цих процесів став кардинал Арман Жан дю Плессі де Рішельє (1585–1642), чия політична стратегія започаткувала державоцентричну модель відносин між Францією та Ватиканом. Вона будувалася на прагненні зміцнити королівський суверенітет і водночас зберегти церковну єдність нації.

Починаючи із пізнього Середньовіччя, Франція сформувала власну модель стосунків, що ґрунтувалася на принципах поєднання лояльного ставлення до католицизму і водночас на поступовому утвердженні галліканського принципу “*libertés de l'Église gallicane*”, тобто свобод Галліканської церкви, що означали право французької церкви на внутрішню самостійність.

Починаючи із XIV ст. під час Авіньонського полону Пап (1309–1377), французька корона поступово посилювала свій вплив на Апостольську курію, що започаткувало втручання монархії у справи Церкви та поступове домінування політичних інтересів над духовними.

Пізніше, у 1438 р. Прагматична санкція укладена в Буржі за правління Карла VII юридично закріпила частину галліканських принципів: вона визнавала верховенство Вселенського собору над Папою, надавала французькому королю право підтвердження папських булл та контролю над церковними призначеннями. У XVI ст., під час релігійних воєн між католиками й гугенотами, королівська влада використовувала Церкву передусім як інструмент політичної єдності, а не як засіб папського впливу. Це стало передумовою того, що вже на початку XVII ст. у Франції сформувалась націоналізація церковної влади, яка зовні визнавала верховенство Папи, проте дедалі більше прагнула повного контролю. Папство у свою чергу відмовлялося приймати такі умови, і наполягало на універсальності своєї влади, що спричинило напруження відносин між французькою монархією та Апостольською столицею.

Кардинал Арман Жан дю Плессі де Рішельє, ставши першим міністром Франції у 1624 році, сконцентрував у своїх руках духовну та світську владу, а

також сформулював власну політичну доктрину, викладену у “Політичному заповіті”. Рішельє розглядав релігійну цілісність, як необхідну передумову політичної стабільності, проте гарантом у цьому питання, на його думку, мав виступати монарх, а не Папа Римський. Кардинал розумів, що після десятиліть війн гугенотів із католиками, які сильно послабили країну, потрібно забезпечити єдність церкви і підпорядкувати її державі. Ця концепція сформувала світоглядний фундамент для зміцнення Франції. Вона передбачала, що французький король є не лише політичним правителем, а й охоронцем національної Церкви, який отримує право втручатися у справи духовенства, призначати єпископів та керувати церковними маєтностями. Водночас галліканізм відмежовувався від протестантської доктрини незалежності від Риму, залишаючи Францію у лоні католицької церкви, але на власних умовах. Можливо Франція в певній мірі прагнула до англіканської моделі стосунків між церквою та державою. Прикладом такої політики є його стосунки із Папою Урбаном VIII і послідовна підтримка французьких єпископів, зокрема у питаннях націоналізації церкви, які стали практичним втіленням принципу “королівського контролю над духовенством”.

Його ставлення до Папства відображене у “Політичному Заповіті”, де він пише : “Якщо оберігати і шанувати пап як наступників св. Петра та намісників Ісуса Христа – обов’язок монархів, то це не означає, що вони повинні поступатися папам у їхніх безпідставних претензіях, коли ті прагнуть розширити свою владу за розумні межі”. Цей вислів яскраво відображає прагнення Рішельє до політичної рівноваги: визнаючи духовний авторитет Папи, він водночас утверджував пріоритет державного суверенітету Франції у релігійних справах.

У контексті складних взаємин між Францією та Святим Престолом у першій половині XVII ст., важливими джерелами є листи Рішильє адресовані його канцлеру, Папі Урбану VIII та двом його кардиналам. Дуже яскраво трансформацію відносин цих двох держав та тяжку політичну ситуацію в Європі під час Тридцятилітньої війни ілюструє так звана “справа послів”. Зокрема у 1636 році Папа Урбан VIII відмовився приймати посла із Франції – маршала д’Естре, у свою чергу кардинал Рішельє негайно спробував заспокоїти главу Церкви, написавши йому таке:

“Якщо дії маршала, який ніколи не робив нічого, окрім виконання волі короля, викликали невдоволення Вашої Святості, то нарікати слід не на нього, а на Його Величність. <...> Я переконаний, що доброта і справедливість Вашої Святості не дозволять Вам не визнати, що цей великий монарх ніколи не мав наміру спричинити невдоволення Святого Престолу, а, навпаки, завжди прагнув служити йому вірно і протидіяти будь-яким підступам проти нього”. Аналіз цього уривка свідчить про прагнення Рішельє дипломатично врегулювати конфлікт. Варто також зазначити, що на той час Рішильє уже мав значний вплив на Папу, оскільки у Тридцятилітній війні Франція була союзником деяких італійських герцогів – противників папи, і своєю могутністю виявляла політичний тиск на Папу. Проте у своїх листуваннях Рішильє вмів дипломатично приховувати своє невдоволення діями Папи, посилаючись на королівську волю Людовіка XIII

Водночас у листах до кардинала Барберіні (родича папи) Рішельє незмінно демонструє шанобливість і зацікавленість у збереженні добрих відносин із Римом. Проте слід зауважити, що вже у листі від 23 вересня 1641 р., кардинал дає своєму канцлеру Сег’є такі вказівки:

“Пане канцлере, треба дати зрозуміти монсенйору нунцію, що якщо папа й надалі йтиме тим шляхом, з якого почав, парламент буде змушений благи

короля позбавити королівство численних бенефіцій та грошових виплат на користь папи. Так треба діяти, щоб змусити римський двір повернутися до розуму”. Очевидно, що у листі Рішельє намагається впливати на Папу і приховано йому погрожує, але тут потрібно взяти до уваги те, коли саме був написаний цей лист. Причиною наростання суперечностей між Кардиналом і Урбаном VIII є постанова від 5 червня 1641 р., яка мала на меті утвердити домінування Апостольського престолу над світськими володарями. Рішельє, який у своїй політичній доткрині проголошував верховенство влади короля у політичному просторі, був незадоволений і не міг прийняти таку позицію.

Аналіз листування Кардинала Рішельє доводить, що спершу Кардинал ще демонстрував лояльність до Папи, проте уже в листі до канцлера Сег'є, відкрито простежується невдоволення політикою Папи, що демонструє поступове загострення конфлікту інтересів між головами обох держав.

Галліканська політика Рішельє не обмежувалася внутрішньоцерковними питаннями – вона мала ширший, державотворчий характер. Підпорядкування Церкви державі сприяло зміцненню влади монарха, формуванню централізованого бюрократичного апарату й послабленню автономії великих феодалів.

Через контроль над Церквою Рішельє реалізував ідею “єдиної та неподільної Франції”, у якій релігійна єдність служила основою політичної стабільності.

Рішельє ліквідував подвійну лояльність духовенства, яке одночасно підкорялося Папі та королю, і перевів його під виключну юрисдикцію французької монархії. Це забезпечило внутрішню стабільність держави під час релігійних і династичних криз у Європі та створило передумови для формування моделі взаємин між Церквою та державою, що була закріплена пізніше у Декларації чотирьох статей 1682 року.

Хоча Рішельє не розривав із Римом зв'язків, його стратегія де-факто обмежувала політичний вплив Ватикану на французьке суспільство. Водночас започаткувавши довготривале напруження між Парижем і Святим Престолом, що зберігалось до кінця XVII ст.

Отже, галліканська політика Рішельє поєднувала вірність церковній традиції з прагненням до автономії держави. Він перетворив Церкву на інструмент зміцнення державної влади, а не на її суперника, що стало ключовим чинником трансформації відносин між Францією та Папською державою.

Андріана Кметик (Тернопіль)

ВЕСНА НАРОДІВ У ЦСЄ: СПІЛЬНІ ТЕНДЕНЦІ ТА НАЦІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ

Весна народів 1848 року у Центрально-Східній Європі представляє собою комплексну соціально-політичну хвилю, що охопила великі частини Австрії та Пруссії, а також вплинула на сусідні регіони. Попри спільність революційних проявів у різних країнах, цей період демонструє численні національні особливості, які визначали характер локальних подій та масштаби впливу на політичну систему. Центрально-Східна Європа у середині XIX ст. характеризувалася складним етнічним та релігійним розмаїттям: території імперій включали німців, угорців, чехів, поляків, сербів, румунів, українців, євреїв та інші народи, кожен із яких мав власні історичні традиції, мовні, культурні та соціальні відмінності. Ця етнічна та соціальна структура